

ВІДГУК
офіційної опонентки
кандидатки філологічних наук, доцентки Наталії Михайлівни Жукової
про дисертацію
Марії Вячеславівни Шимянової
«Просторова метафора в австралійській, новозеландській та
південноафриканській англомовних картинах світу»,
подану на здобуття наукового ступеня доктора філософії
в галузі знань 03 «Гуманітарні науки» за спеціальністю 035 «Філологія»

У дисертаційному дослідженні Марії Шимянової викладено результати комплексного дослідження когнітивної просторової метафори як інструмента пізнання світу та проаналізовано роль просторових метафор у формуванні та розвитку англомовних картин світу, вербалізованих засобами австралійського, новозеландського та південноафриканського варіантів англійської мови.

Теоретичне підґрунтя опонованої роботи становлять розвідки, присвячені вивченню картин світу з позицій лінгвістичного, когнітивного та культурологічного підходів і зосереджені на аналізі особливостей репрезентації знань і уявлень про світ за допомогою лексики з просторовою компонентою.

Безперечну **актуальність** дисертаційної праці вбачаю в тому, що вона робить вагомий внесок у дослідження питання про універсальність та унікальність метафоризації простору засобами національних варіантів англійської мови і виконана в межах антропоцентричної парадигми сучасних філологічних студій, викликаних прагненням ретельно вивчити взаємозв'язок мови та мислення, мови і культури, особливості картин світу, зокрема концептуальних, а також проаналізувати закономірності та специфіку семіотизації досвіду людини, його вербалізації.

Марія Шимянова ставить за **мету** порівняти процеси метафоричного моделювання світу на основі вже наявних вербалізованих знань про простір в англомовних культурах Австралії, Нової Зеландії та Південної Африканської Республіки й окреслює **завдання** (с. 18-19), які послідовно та успішно розв'язує в представленій дисертації.

Об'єктом дослідження обрано вербальну репрезентацію просторової когнітивної метафори в національних англомовних картинах світу південної півкулі, а **предметом** стало спільне та відмінне у процесах вербалізації просторової когнітивної метафори в національних англомовних картинах світу південної півкулі.

Матеріалом дослідження стали 1734 одиниці з локативною чи дирекціональною компонентою, відібрані з авторитетних регіональних історичних словників австралійського, новозеландського та південноафриканського національних варіантів англійської мови, і 506 текстових фрагментів з інших джерел, серед яких – художні твори, історичні нариси, регіональна преса та офіційні документи.

Роботу виконано в межах комплексної міжкафедральної науково-дослідної теми факультету іноземної філології Запорізького національного університету «Когнітивно-комунікативні та лінгвокультурологічні параметри дослідження мовних одиниць».

Дисертація Марії Шимянової складається з двох анотацій (українською та англійською мовами), переліку умовних скорочень, вступу, трьох розділів із висновками до кожного з них, загальних висновків та списку використаних джерел. Повний обсяг наукової праці становить 205 сторінок; із них 150 сторінок – основний текст, 40 сторінок – бібліографія, котра містить 450 найменувань, серед яких 378 позицій – роботи вітчизняних та зарубіжних авторів, 30 лексикографічних джерел та 42 джерела ілюстративного матеріалу.

Для ефективного вирішення поставлених завдань Марія Вячеславівна виважено застосовує синтезувальний підхід, залучаючи комплекс загальнонаукових, спеціальних лінгвістичних і міждисциплінарних методів та методик. Так, *метод суцільної вибірки й описовий метод* дали дисертантці можливість створити інвентар дослідження та інтерпретувати відібрані мовні одиниці, *методика безпосередніх складників* допомогла визначити будову лексем, *методи аналізу словникових дефініцій та контекстологічного аналізу* дозволили розкрити структурно-семантичні та функційні властивості одиниць.

Використання *етимологічного аналізу* продиктовано прагненням дослідниці встановити походження одиниць, а проведення *когнітивного аналізу* – необхідністю змодельовати структури знань про позначене. Своєю чергою, *зіставний та лінгвокультурологічний методи* успішно задіяні для порівняння та виявлення спільних і відмінних компонентів та характеристик англомовних картин світу.

У першому розділі дисертації «*Загальнотеоретичні проблеми дослідження картин світу*» авторка ретельно аналізує понятійно-термінологічну поліфонію, яка має місце при вивченні картини світу (с. 24-30). З урахуванням багатоаспектності цього поняття, дисертантка робить виважений огляд підходів до вивчення картини світу й аргументовано демонструє необхідність синтезу різних парадигм лінгвістичних досліджень для розуміння процесів і механізмів пізнання та їхнього співвіднесення з вербалізацією результатів (с. 30-36).

У цьому ж розділі дослідниця докладно описує зміни уявлень про простір у різні періоди історії та тлумачить його як багатовимірну категорію з фізичними, соціальними, культурними, когнітивними і комунікативним аспектами (с. 43-51). У роботі доведено, що простір та час можуть бути «концептуалізовані на одній основі» (с. 56). Розглядаючи картину світу в семіотичній площині (с. 56-66), авторка розвідки детально висвітлює передумови універсальності та національної специфіки просторового коду культури.

У другому розділі «*Методологія й методика дослідження просторової метафори в англійськомовній поліетнічній картині світу*» Марія Шимянова продовжує окреслювати термінологічний апарат дослідження. Дисертантка простежує родо-видовий тип кореляції між орієнтаційною та просторовою метафорами, уналежнюючи просторові метафори до орієнтаційних (с. 72-74), і викладає дієвий алгоритм аналізу просторової метафори в англомовній поліетнічній картині світу (с. 81-86). Підкреслю, що серед розмаїття наукових розвідок опонована робота містить *першу* спробу застосувати уніфіковану методику вивчення лексики з локативним або дирекціональним значенням та дослідити її роль у мовній репрезентації концептів.

У третьому розділі «*Просторова метафора в південних варіантах англійської мови*» дослідниця аналізує етимологічні та структурно-семантичні характеристики просторових позначень в австралійському, новозеландському та південноафриканському варіантах англійської мови (с. 87-112), а також вивчає особливості процесів утворення і функціонування просторових метафоричних моделей в цих формах існування мови (с. 112-159). Наголошу на значущості проведеного дослідження метафоризації на основі ключових просторових опозицій в картинах світу, вербалізованих засобами національних варіантів англійської мови південної півкулі.

Наукова новизна опонованої дисертації полягає у виявленні спільних та відмінних ознак процесів метафоричного моделювання світу на основі знань і уявлень про простір, репрезентованих у картинах світу засобами національних варіантів англійської мови південної півкулі внаслідок дії історичних чинників, з урахуванням сукупності цінностей, переконань, норм і традицій носіїв мови та специфіки їхнього мовного інвентаря.

До **нового** доробку авторки належить дослідження дії культурних, соціальних, географічних та історичних чинників на створення і розвиток просторової лексики в указаних національних варіантах англійської мови.

Слід акцентувати важливість застосованої в дисертації **нової** методики аналізу, яка уможлиблює пояснення механізмів створення й еволюції просторової лексики в ситуації культурної взаємодії та мовних контактів.

Новизною відрізняється також запропонований Марією Шимяною перелік спільних і відмінних рис просторових метафор в аналізованих національних варіантах англійської мови, що демонструє дію універсальних когнітивних механізмів та культурно-історичних, соціальних і географічних чинників на формування мовних картин світу.

Теоретичне значення наукової розвідки забезпечене тим, що в ній виконано ґрунтовний аналіз просторової лексики австралійського, новозеландського та південноафриканського варіантів англійської мови в синхронійному та діяхронійному аспектах.

Виконана розвідка є цінною і в *практичному плані*, оскільки зібрані матеріали, викладені основні положення й аргументовані висновки можуть бути залучені для проведення лінгвокраїнознавчих розвідок, а також для оновлення теоретичних курсів, зокрема «Загальне мовознавство», «Лексикологія», «Етнолінгвістика» та «Лінгвокраїнознавство», і для створення наукових і навчально-методичних видань, підготовки курсових проєктів та кваліфікаційних робіт здобувачами різних рівнів вищої освіти.

Теоретичні та практичні результати наукового дослідження авторка представила в *одинадцяти* наукових публікаціях загальним обсягом 2,95 др. арк., з яких *чотири* публікації – статті у фахових виданнях України (2,12 др. арк.), а *сім* – у збірниках матеріалів наукових конференцій (0,83 др. арк.).

Віддаючи належне вагомим здобуткам Марії Вячеславівни Шимянової та визнаючи теоретичну і практичну цінність, актуальність та оригінальність дисертації, викладу деякі міркування та рекомендації.

1. У дисертаційній роботі продемонстровано, як універсальні когнітивні механізми отримують культурно специфічну мовну реалізацію, зокрема зазначено, що концептуальна метафора, джерелом якої є концепт ВЕРХ, у багатьох мовах пов'язується з позитивними явищами або емоціями, а в південних національних варіантах англійської мови набула негативного забарвлення (с. 118-119). Хотілось би почути думку дисертантки щодо того, чим може пояснюватись така національна особливість.

2. У ході аналізу метафоризації на основі просторової опозиції 'ПОПЕРЕДУ – ПОЗАДУ' Марія Вячеславівна описує просторові метафори ПОПЕРЕДУ = КОНФЛІКТ і ПОПЕРЕДУ = ДОСЯГНЕННЯ (с. 143-146). Дослідниця зазначає, що амбівалентність підкреслює динамічність орієнтаційних метафор та багатогранність використання просторових орієнтацій (с. 146). Усвідомлюємо, що це питання потребує фундаментальних розвідок, проте цікаво, в чому авторка вбачає причину вказаної амбівалентності.

3. У процесі вивчення структурно-семантичних особливостей просторових позначень дисертантка виділила класифікативні суфікси, серед яких є такі: *-age*

‘відношення до орієнтиру’ та *-ern* ‘місцезнаходження в напрямку від / до орієнтиру’ (с. 102). Хотілось би дізнатись, чим відрізняється значення цих суфіксів або вони співпадають по суті.

Викладені міркування носять рекомендаційний або дискусійний характер і жодним чином не впливають на загальне позитивне враження від опонованої наукової розвідки.

Дисертація Марії Шимянової є концептуально завершеною працею в галузі когнітивної лінгвістики, соціолінгвістики та етнолінгвістики. Упевнено констатую, що вона є зрілим дослідженням із результатами, які засвідчують самостійний підхід до розв’язання актуальної мовознавчої проблеми, а саме: встановлення особливостей функціонування лексики з просторовим компонентом та процесів метафоризації на основі просторових опозицій в національних варіантах англійської мови, зокрема австралійському, новозеландському та південноафриканському. Зроблені висновки розширюють наявні в германістиці відомості про універсальність та специфіку формування й еволюції варіантів англійської мови. Отримані здобутки також релевантні для більш глибокого вивчення соціально-територіального варіювання англійської мови.

Наукова праця накреслює перспективи подальших студій, спрямованих на порівняльно-історичний аналіз просторової лексики в інших варіантах англійської мови, зокрема вивчення особливостей її утворення, розвитку та функціонування, і просторових метафор, актуалізованих в картинах світу засобами різних англومовних спільнот.

Автореферат і всі публікації авторки повною мірою відображають основні положення роботи. Дисертація Марії Вячеславівни Шимянової відзначається логічною завершеністю, виконана із залученням значного корпусу фактичного матеріалу та сучасних методів дослідження, які забезпечують достовірність отриманих результатів. Дисертантка продемонструвала лінгвістичну ерудицію та обізнаність щодо досліджуваних проблем, а також добре розвинену здатність критично аналізувати мовні явища та узагальнювати спостереження.

Отже, дисертаційна праця **«Просторова метафора в австралійській, новозеландській та південноафриканській англомовних картинах світу»** є оригінальним завершеним дослідженням, яке за змістом і оформленням відповідає вимогам п. 9, 11, 12, 13 «Порядку присудження наукових ступенів», затвердженому постановою КМУ № 567 від 24.07.2013 р., зі змінами, внесеними згідно з Постановами КМУ № 656 від 19.08.2015 р., № 1159 від 30.23.2015 р. та № 607 від 15.07.2020 р., а її авторка **Марія Вячеславівна Шимянова** заслуговує на присудження їй наукового ступеня доктора філософії в галузі знань 03 «Гуманітарні науки» за спеціальністю 035 «Філологія».

Офіційна опонентка:

Наталія ЖУКОВА

кандидатка філологічних наук, доцентка,
виконуюча обов'язки завідувачки кафедри
«Іноземна філологія та переклад»
Національного університету
«Запорізька політехніка»

Підпис кандидатки філологічних наук, доцентки Наталії Михайлівни Жукової засвідчую:

Учений секретар

Національного університету

«Запорізька політехніка»

Віктор КУЗЬМІН